

парадигми, що в кінцевому підсумку дозволить вивести країну з кризи.

Література

1. *Лапко О.Н.* Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. – К.: ІЕП НАНУ, 2013. – 386 с.
2. *Потапенко А.Г.* Управління інноваціями в умовах ринку. – Х.: Фактор, 2010. – 406 с.

*Дідківська Леся Володимирівна, к.е.н., науковий співробітник
відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»*

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

Для побудови соціально орієнтованої ринкової економіки України та її європейської інтеграції проблема реалізації потенціалу кооперації в цілому та сільськогосподарської кооперації зокрема набуває особливого значення. Історичний досвід засвідчує, що сільськогосподарська кооперація як соціально-економічна організація дрібних сільськогосподарських виробників є одним з необхідних чинників переходу аграрного сектора економіки до ринкових відносин і його ефективного функціонування в умовах сучасного ринку. Між тим, сьогодні в Україні і теорія, і практика сільськогосподарської кооперації все ще знаходяться у стадії свого формування. Доцільність відродження кооперативного руху в Україні, а також недостатність вивченості проблеми як у теоретичному, так і в історичному аспектах зумовлюють актуальність піднятої проблеми.

З кінця 80-х – початку 90-х рр. XX ст. українські вчені досліджували можливості використання кооперації для розв'язання поточних завдань піднесення вітчизняного сільського господарства відповідно до тих чи тих спроб держави реформувати економіку, тобто підпорядковували дослідження

переважно практичній меті. Серед них відомі вчені С. Бабенко, С. Гелей, В. Гончаренко, Ф. Горбонос, М. Малік, В. Марочко, О. Могильний, Л. Молдаван, О. Онищенко, Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Юрчишин, П. Юхименко та інші.

Водночас потреби реалій вимагають від економічної теорії у першу чергу наукового осмислення суті сільськогосподарської кооперації, її значення та наслідків для належного функціонування вітчизняного сільськогосподарського комплексу. Адже і сьогодні залишаються дискусійними питання ідентифікації сільськогосподарської кооперації, її форм та організацій, а також їхнього статусу як об'єкта оподаткування, ролі різних чинників забезпечення кооперативного руху, передусім проблеми взаємовідносин державних інститутів і кооперативних об'єднань як форми господарської самоорганізації та інші. Однією з основних методологічних проблем дослідження сільськогосподарської кооперації залишається відсутність чіткого визначення понять «кооперація», «кооператив», «сільськогосподарський кооператив», незважаючи на те, що вчені-економісти намагались розв'язати цю проблему ще з кінця XIX ст. У радянські часи безпідставно маніпулювали цими поняттями настільки, що з часом була втрачена суть цього унікального явища. Кооперативом називали колгоспи, їхні підрозділи, які нічого спільного з кооперативними організаціями не мали. Не відповідали суті, меті та фундаментальним принципам сільськогосподарської кооперації і перші «кооперативи» незалежної України, які були більше схожі на бізнесові організації.

Можна вважати, що вперше якісно новий підхід до дослідження сільськогосподарської кооперації досить чітко окреслений на початку 90-х рр. XX ст. у працях відомого історика-економіста Л. Горкіної. Суть цього підходу становить концепція сільськогосподарської кооперації передусім як соціально орієнтованої ринкової форми господарювання. Виходячи з розуміння кооперації як допоміжної ринкової форми функціонування селянського господарства в умовах ринкової економіки, дослідниця продемонструвала новий підхід до таких проблем, як визначення історичного місця виробничого кооперування селянства, колективного землеробства та його

ролі у формуванні теорії сільськогосподарської кооперації, сучасна оцінка концепцій кооперації М. Тугана-Барановського, виявлення особливостей розвитку та чинників деформації сільськогосподарської кооперації та кооперативної думки в умовах НЕПу тощо. Перспективність її поглядів на сільськогосподарську кооперацію як ринкову форму господарювання, котра об'єднує не виробництво, а виробників у сфері кредиту, постачання, переробки, збуту сільськогосподарської продукції тощо була підтверджена світовим і вітчизняним досвідом її розвитку.

Водночас у сучасній вітчизняній економічній літературі більшість дослідників продовжують відстоювати положення про ефективність сільськогосподарських виробничих кооперативів, а також наполягають на неприбутковості сільського сподарського кооперативу. Така позиція підтверджується і діючими законодавчими актами (Закони України «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997), «Про кооперацію» (2003)). Проте, зважаючи на ринкову природу сільськогосподарської кооперації, положення Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» про кооператив як неприбуткову організацію не відповідає її призначенню. Спроби заперечити підприємницьку сутність сільськогосподарської кооперації, відродити її як неприбуткову організацію не дозволяють їй реалізувати свою основну функцію – піднесення продуктивності селянського господарства, забезпечення соціально-культурних потреб селянства не тільки за рахунок держави, а шляхом добровільної акумуляції та ефективного використання власних коштів селянства.

Цікавий підхід до вивчення теоретичної спадщини вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі сільського сподарської кооперації, практичних досягнень і проблем зарубіжної кооперації пропонує відомий спеціаліст у цій сфері В. Зіновчук. Теоретико-методологічні напрацювання вченого були використані при підготовці Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», науково-практичних рекомендацій, методичних посібників для науковців і практиків тощо. В. Зіновчук розглядає сільськогосподарську кооперацію як ідеологію виживання сільськогосподарського виробника за умов сучасної ринкової

економіки, тому не проти відступати від деяких класичних кооперативних принципів, зокрема він допускає залучення зовнішніх інвестицій для розширення діяльності кооперативу та нарощування його конкурентоспроможності. А оскільки кооперативу на сучасному етапі непросто конкурувати з потужними аграрними комерційними структурами, що мають значні фінансові та матеріальні ресурси, бажаним, на його думку, є створення кооперативів вертикальної інтеграції. Слушною є думка вченого про доцільність заповнення вільних сегментів аграрного ринку, слабо освоєних діючими агрохолдингами, особистими селянськими та фермерськими господарствами, що об'єднуюватимуться в кооперативи з метою зниження трансакційних витрат.

У сучасних умовах виникає необхідність уточнення сутності та змісту кооперативної власності відповідно до ринкових умов її реалізації. Прогресивною в цьому плані є позиція сучасного дослідника В. Семчика, який доводить, що, незважаючи на те, що у чинному Законі України «Про власність» кооперативна власність, як і інші форми власності недержавних юридичних осіб, віднесена до колективної форми власності, право кооперативної власності є одним з видів права приватної власності. Таку правову позицію займає і Міжнародний кооперативний альянс. Дійсно, йдеться про колективну власність, якщо привласнення здійснюється в інтересах колективу, проте кооператив утворюється з метою виживання окремих товаровиробників у ринкових умовах, тому кооперативна власність є різновидом приватної власності. Причому сучасні економічні реалії розвинених країн світу підтверджують, що специфіка власності в аграрному секторі передбачає превалювання приватної власності. Внесення відповідних змін у Закони України «Про власність» (1991) і «Про кооперацію» (2003) сприяло б інтенсивнішому розвитку процесів кооперативного будівництва на селі.

Дослідженням теорії та історії сільськогосподарської кооперації присвячені і праці молодих учених, зокрема О. Вербової, А. Пантелеймоненка, Ю. Тимченко, М. Шевчишин, Ю. Ушкаренко. Їхні історичні розвідки сприяють збагаченню теорії кооперації та розкриттю механізмів її трансформації в сучасних

умовах у контексті історично унікальної ситуації. Адже лише врахування загальної логіки кооперації та механічне копіювання успішного світового досвіду в Україні без урахування економічної, законодавчої, політичної, культурної специфіки країни не дасть бажаних результатів.

Таким чином, аналіз стану сучасних історико-економічних досліджень еволюції теорії та історії сільськогосподарської кооперації в Україні засвідчує, що вони потребують подальшого розвитку. Врахування єдиного вітчизняного досвіду кооперативного будівництва як в умовах переходу до ринкової економіки наприкінці XIX – у першій третині XX ст., так і наступного її згортання повинен стати вагомою складовою сучасного відродження сільськогосподарської кооперації.

Найперспективнішими для виконання даного завдання визнані нові теоретико-методологічні принципи дослідження історії та теорії сільськогосподарської кооперації, запропоновані сучасними економістами (Л. Горкіною, В. Зіновчуком, В. Сем-чиком та ін.). Ці принципи дозволяють оцінювати набутий кооперативний досвід з позицій його відповідності завданню розбудови в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки. Разом з тим, найповніше розкрити соціально-економічну сутність сільськогосподарської кооперації і визначити інституціональні передумови її формування та розвитку в умовах ринку можна застосувавши сучасний інституціональний підхід до дослідження еволюції її теорії і практики.

Література

1. Горбонос Ф.В. Кооперація: методологічні і методичні основи / Горбонос Ф.В. – Львів: ЛАДУ, 2003. – 264 с.
2. Горкіна Л.П. Нариси з історії політичної економії в Україні (остання третина XIX – перша третина XX ст.) / Горкіна Л.П. – К. : Наукова думка, 1994. – 244 с.
3. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / Зіновчуки В.В. – К. : Логос, 1999. – 256 с.

4. Кооперативне право: Підручник / За ред. В.І. Семчика. – К. : Ін Юре, 1998. – 336с.

5. *Пантелеймоненко А.О.* Становлення кооперації в українському селі: історико-економічні аспекти / Пантелеймоненко А.О. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2006. – 227 с.

***Воробйова Людмила Василівна**, к.е.н., доцент
кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський
національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ У СВІТОВОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Градація наукових шкіл в економічній теорії, як і в інших науках, відбувається за різними ознаками: наукове лідерство, географічна точка, науково-методологічні засади тощо. На наш погляд, правомірно говорити про українську школу фізичної економії. Її становлення пов'язане з ментальністю, культурою українського народу, а також з історичним розвитком та географічним розташуванням України. Сутність української школи фізичної економії, її теоретичний зміст, становить вчення С. Подолинського, його «енергетична теорія». Перш за все, безумовно, йдеться про нову наукову парадигму. С. Подолинський ставив завданням погодити працю з фізичними теоріями, сформулювавши тим самим принципово нові засади відтворення. Основним стрижнем, навколо якого тогочасна політична економія будувала свої теорії, була вартість. Більшість шкіл ігнорувала зв'язок людини із зовнішнім середовищем. Подолинський започаткував фізичну економію. Її теоретичні засади лежать у площині не лише філософської та економічної думки, а й ряду інших наук (математики, фізики, астрономії, хімії тощо). С. Подолинський не мав учнів за життя, проте має багато послідовників.